

แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน
ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี
Guidelines for the Systematic and Sustainable Management of the
Natural Resources and the Environment of Community-Based Tourism
in Bak Chum Village, Sirindhorn District, Ubon Ratchathani Province

คำพา ยิ่งคง* พชร ธานี พรชัย ศักดิ์ศิริโสภณ กัญญาภัทร ศรีจันทร์ อรอนงค์ จำปาเต็ม
Khampha Yingkhong*, Patcharee Thanee, Pornchai Suksirisopon, Kanyapat Srichan,
Onanong Champatem

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี^{2,3,4}

Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)⁵

Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization) : DASTA

khampha.y@ubu.ac.th

Received: November 12, 2025 Revised: December 29, 2025 Accepted: January 14, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม 2) เพื่อประเมินประสิทธิภาพการจัดการพื้นที่เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านบากชุม และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง แบบประชุมกลุ่มย่อย และแบบประเมินเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม จำนวน 15 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาจัดกระทำข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) บ้านบากชุมมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากมีพื้นที่ติดริมเขื่อนสิรินธร เอื้อประโยชน์ในการทำประมง และกิจกรรมการท่องเที่ยว 2) การประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนบ้านบากชุม พบว่า ผลการประเมินโดยภาพรวมทั้ง 5 เป้าประสงค์ มีค่าคะแนน 3.52 อยู่ในระดับดีเยี่ยม และ 3) แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม มีการประเมิน พัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่นเป็นระเบียบ และสวยงามตามความเหมาะสมมีแผนการลดผลกระทบทางลบ ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจาก

กิจกรรมท่องเที่ยว และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านบากชุม เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The objectives of this research are threefold: 1) to study the natural resources and the environment of community-based tourism in Bakchum Village, 2) to assess the effectiveness of area management in mitigating the negative impacts of tourism in Bakchum Village, and 3) to propose guidelines for the systematic and sustainable management of the natural resources and the environment of community-based tourism in Bakchum Village. The data collection instruments included semi-structured interviews, focus-group discussions, and assessment forms for community-based tourism management standards. The samples were 15 stakeholders involved in community-based tourism in Bakchum Village. The data were processed using content analysis based on the concepts of natural resources management, community-based tourism, and community-based tourism development criteria.

The study findings were as follows. 1) Bakchum Village possesses natural and environmental resources that can support community-based tourism because its location along Sirindhorn Dam is advantageous for fishing and tourism activities. 2) The assessment of the systematic and sustainable management of the natural and environmental resources in Bakchum Village shows that the overall score for the five goals is 3.52, which is interpreted as “excellent”. Finally, 3) the guidelines for the systematic and sustainable management of the natural resources and the environment of community-based tourism in Bakchum Village are proposed as follows. Bakchum Village should assess, develop, and improve its landscape to make it serene, orderly, and pleasant. It should have a plan to reduce the negative impacts on the natural resources and the environment caused by tourism activities. Bakchum Village should also prioritize the effective conservation and restoration of its natural and environmental resources.

Keywords: Natural Resources and Environment, Community-Based Tourism, Bakchum Village, Development Criteria Community-Based Tourism Development Criteria

บทนำ

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นดินแดนแห่งอารยธรรมเก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทย มีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี จึงทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน และการกระจายรายได้ (สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี, 2565) นอกจากนี้ยังมีชุมชนที่เข้มแข็ง ศักยภาพสูง สามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชุมชน ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกทั้งยังช่วยเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาและเพื่อรับประโยชน์จากการท่องเที่ยว (กรมการท่องเที่ยว, 2559)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยกลุ่มคนในชุมชนท้องถิ่น นำประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง มีเป้าหมายมุ่งเน้นการรักษาฐานทรัพยากรให้คงอยู่ (พจนา สวนศรี และคณะ 2564) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการรักษาฐานทรัพยากรและเป็นประเด็นท้าทายสำหรับชุมชนที่ดำเนินการทางด้านการท่องเที่ยว เพราะต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คำนึงถึงการใช้ให้ยาวนาน แต่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนน้อยที่สุด รวมทั้งต้องมีการกระจายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง ทั้งนี้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนนั้นแต่ละชุมชนที่จัดการทางด้านการท่องเที่ยวสามารถทำได้ เช่น การจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยว เป็นต้น (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2562)

บ้านบากชุม ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี เคยเป็น 1 ใน 8 หมู่บ้านที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยวระดับประเทศ (OTOP Village Champion: OVC) ประจำปี 2556 ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และได้รับการพิจารณาให้เป็นหมู่บ้าน OTOP นวัตกรรม เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีศักยภาพหลายด้าน เช่น คนในชุมชนมีการนำดอกไม้ได้เชื่อมสิรินธรมาแปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่น่าสนใจ โดยตั้งแต่ปี 2555-2562 มีผู้มาเยือนชุมชนเฉลี่ยปีละ 1,440 คน แต่ละครัวเรือนมีรายได้จากการจำหน่ายเฟอร์นิเจอร์ไม้ เฉลี่ยเดือนละ 30,000-40,000 บาท (รังสรรค์ สันดอน, สัมภาษณ์) แม้ว่าปัจจุบันบ้านบากชุมยังสามารถรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวและสามารถผลิตไม้แปรรูปให้แก่ลูกค้าอย่างต่อเนื่อง แต่หากไม่มีการจัดการทรัพยากรที่ดีก็อาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนได้ ซึ่งจากผลการศึกษาของสุวัชร ศรีทองแสง (2561) ระบุไว้ว่า การผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ได้เชื่อมสิรินธรอาจหายไปในอนาคตอันใกล้ เนื่องจาก

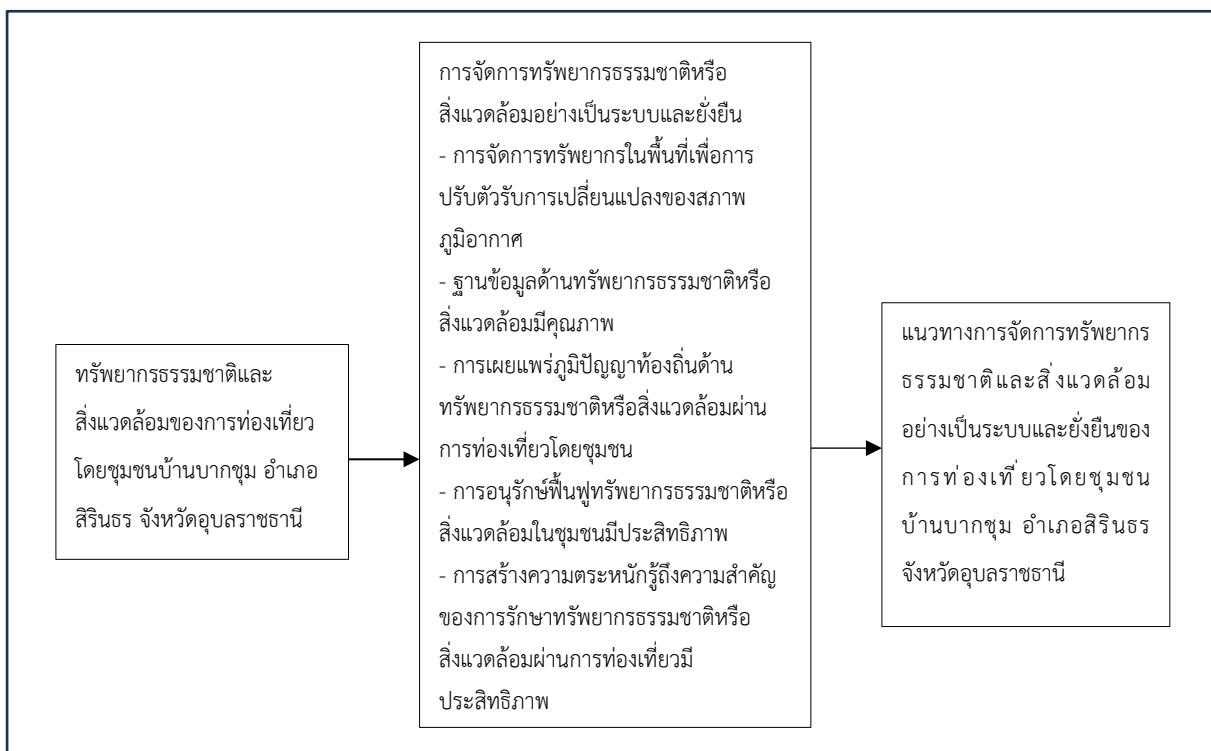
ทรัพยากรไม่ได้นำภูมามาใช้ในแต่ละเดือนเป็นจำนวนมาก จึงเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยวโดยการนำเศษไม้ที่เหลือจากการผลิตเฟอร์นิเจอร์ขนาดใหญ่มาใช้ประโยชน์ในการผลิตของที่ระลึกแบบต่าง ๆ เห็นได้ว่าการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นชุมชนในฐานะเจ้าของทรัพยากรจำเป็นต้องมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนระบบ โดยเริ่มจากการร่วมมือของคนในชุมชนทุกกระบวนการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มากกว่าผลประโยชน์ด้านเม็ดเงิน ทั้งนี้เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดความยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน บ้านบากชุม อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเมิน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และเสนอแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี รายละเอียดดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม จำนวน 15 คน ใช้เทคนิคการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยว และแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และแบบประชุมกลุ่มย่อย ที่ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งก่อนวันสัมภาษณ์/ประชุมกลุ่มย่อยแต่ละครั้งผู้วิจัยจะแจ้งวันและเวลาในการดำเนินการผ่านประธานสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม และก่อนดำเนินการสนทนาศึกษาผู้วิจัยจะเริ่มด้วยการแนะนำตัว การชี้แจงวัตถุประสงค์ การเสนอภาพรวมของโครงการวิจัย และการขออนุญาตบันทึกข้อมูลโดยใช้เครื่องบันทึกภาพและเสียง

2.2 ประเด็นการประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน บ้านบากชุม อำเภอสรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ใช้แบบประเมินเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการ

การท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำนวน 5 เป้าประสงค์ 48 ข้อ ได้แก่ เป้าประสงค์ 1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เพื่อการปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ จำนวน 26 ข้อ เป้าประสงค์ 2 ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ จำนวน 6 ข้อ เป้าประสงค์ 3 การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ จำนวน 6 ข้อ เป้าประสงค์ 4 การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ จำนวน 5 ข้อ และเป้าประสงค์ 5 การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ จำนวน 5 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบททั่วไปของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม และข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อย สำหรับการประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน จะให้ผู้ประเมินพิจารณาตามข้อประเมิน และทำเครื่องหมาย ✓ ในข้อการประเมินที่ตรงกับคุณสมบัติของกลุ่มฯ ทั้ง 5 เป้าประสงค์ 48 ข้อ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และแบบประชุมกลุ่มย่อย (วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 และ ข้อที่ 3) คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดกระทำข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ร่วมกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำหรับข้อมูลจากแบบประเมินเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2) จะนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดกระทำข้อมูลด้วยการรวมคะแนน แต่ละองค์ประกอบ และนำผลคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และเขียนพรรณนาผลการศึกษารูปแบบรายงานวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านบากชุม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

จากการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัยร่วมกับเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สํารวจทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน การประชุมกลุ่มย่อย และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม นำเสนอผลการศึกษาในส่วนนี้ ดังนี้

บ้านบากชุม ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีจุดเด่นแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ดังคำขวัญของชุมชนที่ว่า “บ้านบากชุม แหล่งภูมิปัญญาด่านน้ำ ท่าเฟอร์นิเจอร์ไม้ ลายมาลี มีบ้านปลา ยางพาราร่ำรวย วิสวายนํ้าใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม”

กอรปกับเป็นชุมชน ที่ตั้งอยู่ใกล้กับเขื่อนสิรินธร ทำให้มีวิวทิวทัศน์ที่งดงามทั้งป่าไม้ แหล่งน้ำ และเกาะกลางน้ำมีลานโล่งกว้าง ริมเขื่อนที่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้หลากหลาย มีเส้นทางสัญจรริมเขื่อน ที่สามารถปรับมาเป็นเส้นทางปั่นจักรยานได้ ซึ่งเหมาะสำหรับการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ มีวัฒนธรรมวิถีชีวิตการตัดไม้ได้นำเพื่อมาทำสินค้าจากไม้ชนิดต่าง ๆ ซึ่งไม้ได้นำจะมีลักษณะโดดเด่นต่างจากไม้ทั่วไป มีเรื่องราวการดำน้ำลงไปตัดไม้ ใช้พลากไม้ขึ้นมาจากน้ำ เรื่องราวการประมูลไม้ในชุมชน และภูมิปัญญาการทำเฟอร์นิเจอร์และสินค้ารูปแบบต่าง ๆ มีเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนซึ่งแต่ดั้งเดิมตั้งอยู่ในบริเวณน้ำท่วมจนต้องย้ายถิ่นฐานมาตั้งหมู่บ้านในจุดปัจจุบัน เวลาฤดูแล้งระดับน้ำในเขื่อนลดลง จะสามารถเห็นวัดและหมู่บ้านที่จมอยู่ใต้น้ำได้ ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม ดังนี้

1.1 ภูมิทัศน์ในชุมชน

ภูมิทัศน์ในชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยว เพราะช่วยสร้างเอกลักษณ์และบรรยากาศที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ชุมชนที่มีภูมิทัศน์สวยงามและมีการจัดการที่ดีสามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยือนบ้านบากชุมจะพบว่า ภูมิทัศน์โดยภาพรวมยังต้องพัฒนาและปรับปรุงอีกมาก เพื่อให้เอื้อต่อการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีรายได้หลักจากการทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ได้นำ จึงพบเศษไม้ที่เหลือทิ้งจากการทำเฟอร์นิเจอร์จำนวนมาก เศษไม้ดังกล่าวส่วนใหญ่จะนำไปเผาถ่านซึ่งไม่คุ้มค่าและยังก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ นอกจากนี้เสี่ยงจากการเลื้อยไม้เพื่อทำเฟอร์นิเจอร์อาจทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ในช่วงคราวหรือถาวร หากสัมผัสเสียงดังเป็นเวลานาน จะกระทบต่อสุขภาพของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและนักท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งเป็นประเด็นท้าทายของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน อย่างไรก็ตามทางชุมชนได้มีการพัฒนาและปรับปรุงภูมิทัศน์ร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น การปลูกดอกไม้ ต้นไม้ และการจัดทำป้ายศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น การให้ความสำคัญกับภูมิทัศน์ในชุมชนนอกจากจะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยากมาเยือนและใช้เวลาในพื้นที่บ้านบากชุมมากขึ้นแล้ว ยังเอื้อต่อการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น กำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวจักรยาน เส้นทางท่องเที่ยวรอบชุมชนเชื่อมโยงฐานต่าง ๆ ในพื้นที่ชุมชน และชมวิถีชีวิตชุมชนการเลี้ยงโคขุนที่สามารถสร้างรายได้และเป็นหนึ่งในฐานการเรียนรู้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ภูมิทัศน์บ้านบากชุม

1.2 ทรัพยากรน้ำในเขื่อนสิรินธร

ทรัพยากรน้ำในเขื่อนสิรินธร เป็นหนึ่งในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดสำหรับการดำรงชีวิตของคนและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในบริเวณนั้น รวมถึงบ้านบากชุมที่มีพื้นที่ติดกับเขื่อน ซึ่งได้นำมาใช้ประโยชน์ในหลายด้าน เช่น การอุปโภคบริโภค การเกษตร การทำประมงพื้นบ้าน เป็นแหล่งหาไม้ไผ่ และเอื้อประโยชน์ต่อการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1.2.1 กิจกรรมการล่องแพ เพื่อศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องราวของเขื่อนสิรินธร เรื่องราวชุมชนไต้หวัน วัดไต้หวัน เรื่องราวเกาะกุมริ ซึ่งในระหว่างการประกอบกิจกรรมนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้การทดลองขับแพ ร่วมทำอาหารพื้นถิ่น และเล่นน้ำ ดังภาพที่ 3

1.2.2 กิจกรรมวิถีชีวิตตัดไม้ไผ่ไต้หวัน เพื่อศึกษาเรื่องราวการได้สิทธิตัดไม้ไผ่ไต้หวัน เรื่องราวการดำน้ำ เทคนิควิธีการดำน้ำตัดไม้ไผ่ไต้หวัน วัสดุอุปกรณ์ตัดไม้ ตลาดประมงไม้ไผ่ไต้หวัน

1.2.3 กิจกรรมสร้างบ้านปลา เพื่อศึกษาเรื่องราวการตัดไม้ไผ่ไต้หวันที่ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำ เรื่องราว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน ระหว่างการประกอบกิจกรรมนักท่องเที่ยวสามารถลงมือสร้างบ้านปลา ปลุกป่าไผ่ไต้หวัน เพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่เขื่อนสิรินธร ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่น่าสนใจ

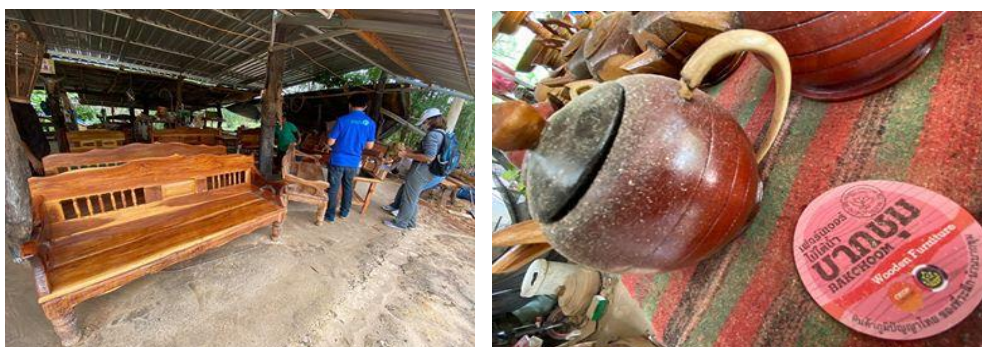

ภาพที่ 3 กิจกรรมการล่องแพ

1.3 ทรัพยากรไม้ไผ่

ทรัพยากรไม้ไผ่ เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ใช้แล้วหมดไป มีคุณสมบัติพิเศษ คือ มีความทนทานสูง เนื่องจากถูกแช่อยู่ในน้ำเป็นเวลานาน ทำให้มีความแข็งแรงและมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ บ้านบากชุมเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาชาวบ้านในการตัดไม้ได้เขื่อนสิรินธร เพื่อนำไม้มาทำเฟอร์นิเจอร์และผลิตภัณฑ์จากไม้ ดังภาพที่ 4 สามารถสร้างรายได้หลักให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมชุมชนยังมีทัศนคติ ในการใช้ทรัพยากรไม้ไผ่น้อยอย่างสิ้นเปลือง และยังมีความคิดว่ามีไม้ให้ทำเฟอร์นิเจอร์อยู่เรื่อย ๆ ทำให้มีเศษไม้เหลือทิ้งจำนวนมาก และไม่นำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

ปัจจุบัน ทรัพยากรไม้ไผ่เป็นแหล่งรายได้หลักของชุมชน เนื่องจากชุมชนมีที่ดินทำกินจำกัด เพราะเป็นพื้นที่จัดสรรเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน พื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่รัฐวิสาหกิจจึงไม่สามารถขยายซื้อขายแลกเปลี่ยนได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย มีเพียงการเข้าใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการยังชีพโดยอนุโลม ดังนั้นชุมชนต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์พื้นที่พื้ทรัพยากรไม้ไผ่อย่างจริงจัง รวมถึงการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเฟอร์นิเจอร์และผลิตภัณฑ์จากไม้ ให้สามารถใช้ไม้ได้คุ้มค่าที่สุดหรือน้อยช่วยบรรเทาปัญหาการใช้ทรัพยากรไม้คุ้มค่า สร้างมูลค่าเพิ่มและยกระดับคุณภาพให้กับสินค้าชุมชน และสามารถกลายเป็นกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ เช่น การนำวัสดุอีพอกซีเรซิน (Epoxy Resins) มาประยุกต์ใช้กับวัสดุไม้ไผ่

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรไม้ไผ่

2. ผลการประเมินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน บ้านบากชุมอำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการประเมินด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ในครั้งนี้ เป็นองค์ประกอบ 1 ใน 5 ด้าน ที่นำตัวชี้วัดมาจากแบบประเมินเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2562) ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำหรับผลการประเมินในวัตถุประสงค์นี้เป็นการประเมินในด้านที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน บ้านบากชุม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 5 เป้าประสงค์ รายละเอียดดังนี้

เป้าประสงค์ 1 การจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ (คะแนนเต็ม 4) พิจารณาจากเกณฑ์ 3 ข้อ พบว่า การจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพโดยภาพรวม ได้คะแนน 3.6 คะแนน อยู่ในระดับดีเยี่ยม ทั้งนี้เนื่องจาก เกณฑ์ข้อที่ 1 ชุมมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์ (Zoning) เพื่อการท่องเที่ยว กล่าวคือ ชุมมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมมีการร่วมประชุมกับภาคีต่าง ๆ เพื่อวางแผนการใช้พื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว มีการกำหนดแผนผังการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว มีการทำเส้นทางท่องเที่ยวตามแผนผังการใช้พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว และมีการจัดทำแผนผังการแบ่งเขตการใช้พื้นที่ให้สมาชิกชุมชนและนักท่องเที่ยวทราบ เกณฑ์ข้อที่ 2 ชุมมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) กล่าวคือ ชุมมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมมีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวที่จะไม่ทำให้ทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสียหาย มีส่วนร่วมในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวมีแผนการกระจายจำนวนนักท่องเที่ยวตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และมีการแจ้งขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้า และเกณฑ์ข้อที่ 3 ชุมมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่น เป็นระเบียบ สวยงามตามความเหมาะสม กล่าวคือ ชุมมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมมีการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยว เช่น การปรับแต่งภูมิทัศน์ การตัดแต่งต้นไม้ เป็นต้น มีส่วนร่วมในการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้สวยงามตามความเหมาะสม สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนได้รับการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้มีความเหมาะสมและกลมกลืนกับสภาพท้องถิ่น และมีกิจกรรมทำนุบำรุงภูมิทัศน์เพื่อการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

เป้าประสงค์ 2 ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ (คะแนนเต็ม 4) พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ พบว่า ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวม ได้คะแนน 3 คะแนน อยู่ในระดับดี ทั้งนี้เนื่องจากชุมมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมมีการนำข้อมูล

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มาใช้ในการท่องเที่ยว ผ่านการสื่อความหมายต่าง ๆ มีการสื่อความหมายข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ และมีการประเมินปรับปรุงข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มีความถูกต้องสมบูรณ์อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

เป้าประสงค์ 3 การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ (คะแนนเต็ม 4) พิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ พบว่า การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพโดยภาพรวม ได้คะแนน 3 คะแนน อยู่ในระดับดี ทั้งนี้เนื่องจากชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม มีช่องทางการเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นฐานอย่างน้อย 1 ช่องทาง มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านประสบการณ์จริง หรือการลงมือทำอย่างน้อย 1 กิจกรรม และชุมชนส่วนใหญ่มีการรับรู้ในภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นั้น

เป้าประสงค์ 4 การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ (คะแนนเต็ม 4) โดยพิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ พบว่า การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ โดยภาพรวมได้ 4 คะแนน อยู่ในระดับดีเยี่ยม ทั้งนี้เนื่องจาก ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมรับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในชุมชนร่วมกับภาคีต่าง ๆ อย่างน้อย 1 กิจกรรม และดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนกับภาคีต่าง ๆ อย่างน้อย 1 ภาคี

เป้าประสงค์ 5 การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ (คะแนนเต็ม 4) โดยพิจารณาจากเกณฑ์ 1 ข้อ พบว่า การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพโดยภาพรวมได้ 4 คะแนน อยู่ในระดับดีเยี่ยม ทั้งนี้เนื่องจากชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม มีกิจกรรมการรณรงค์ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างน้อย 1 กิจกรรมต่อปี สมาชิกชมรมฯ ส่วนใหญ่รับรู้ถึงความสำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีส่วนร่วมกับภาคีอย่างน้อย 1 ภาคี ในการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

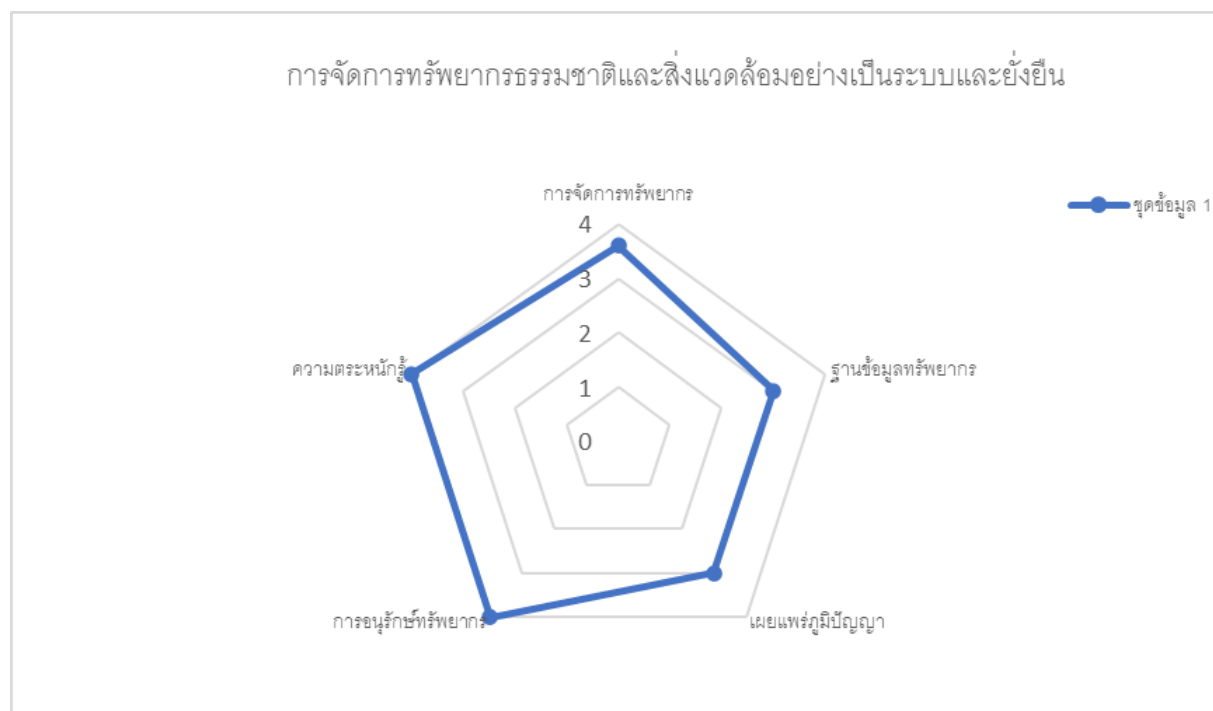
อนึ่ง จากผลการประเมินด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ทั้ง 5 เป้าประสงค์ สามารถสรุปผลคะแนนรวมได้ในตารางที่ 1

แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

คำพา ยิ่งคง* พิชรี ธาณี พรชัย ศักดิ์ศิริโสภณ กัญญาภัทร ศรีจันทร์ อรอนงค์ จำปาเต็ม

ตารางที่ 1 สรุปผลคะแนนรวมการประเมินด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน			
ลำดับ	เกณฑ์	คะแนนเต็ม	คะแนนดิบ
เป้าประสงค์ที่ 1	การจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ	4	3.6
เป้าประสงค์ที่ 2	ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ	4	3
เป้าประสงค์ที่ 3	การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	3
เป้าประสงค์ที่ 4	การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
เป้าประสงค์ที่ 5	การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ	4	4
คะแนนรวม		20	17.6
คะแนนที่ได้		17.6/5	3.52

ภาพที่ 5 สรุปผลคะแนน

จากภาพที่ 5 แสดงผลคะแนนแบบกราฟใยแมงมุมเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนบ้านบากชุม ผลการประเมินโดยภาพรวมทั้ง 5 เป้าประสงค์ พบว่า มีค่าคะแนน 3.52 อยู่ในระดับดีเยี่ยม โดยเป้าประสงค์ที่ 4 ประสิทธิภาพของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และเป้าประสงค์ที่ 5 ประสิทธิภาพของการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยว มีค่าคะแนนสูงสุดเท่ากัน คือ 4 คะแนน สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกชมรม ส่วนใหญ่รับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น ในวันสำคัญต่าง ๆ มีการปรับภูมิทัศน์ภายในชุมชน ปลูกต้นไม้บริเวณเกาะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

ในเป้าประสงค์ที่ 2 คุณภาพของฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป้าประสงค์ที่ 3 ประสิทธิภาพของการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีค่าคะแนน 3 คะแนนเท่ากัน ทั้งนี้ ชมรมมีการนำข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาใช้ในบริบทของการท่องเที่ยวผ่านการสื่อความหมายในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทราบและเกิดการเรียนรู้และสัมผัสภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านประสบการณ์จริง

3. แนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท ซึ่งจากการสัมภาษณ์ประธานชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม กล่าวว่า บ้านบากชุม เป็นชุมชนที่มีความชัดเจนในจุดยืนด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพักผ่อนและผจญภัยด้วยกลไกการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่โดดเด่นคือ เชื้อสนสิรินธร อันเป็นแหล่งประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวหลัก เช่น การล่องแพเพื่อชมวิวทิวทัศน์เชื้อสนสิรินธร ชมวัดโบราณได้นำ และชมภูกระแต เป็นต้น โดยตลอดการเดินทางจะมีปราชญ์ชาวบ้านให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการที่สำคัญในการรักษาสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในอนาคต โดยที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนควรตระหนักและมีส่วนร่วมในทุกระบวนการ

หากพิจารณาจากข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม ร่วมกับผลประเมินด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของบ้านบากชุม สะท้อนให้เห็นว่าชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม ควรมีแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ดังนี้

1. ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมควรมีแผนการลดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านบากชุมเมื่อเปิดรับการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ทางลบที่จะตามมาเช่นกัน เช่น ปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูลจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะมีแผนการลดขยะในหมู่บ้านโดยการขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวนำขยะออกจากพื้นที่ และมีข้อปฏิบัติในการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ชัดเจน สำหรับมลพิษทางเสียงที่เกิดจากกิจกรรมการล่องแพที่อาจจะรบกวนสัตว์และพืชน้ำบริเวณเขื่อนสิรินธรนั้น ควรกำหนดพื้นที่สำหรับกิจกรรมการล่องแพให้ชัดเจน

2. ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมควรมีการประเมิน พัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์ บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่นเป็นระเบียบ สวยงามตามความเหมาะสม เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีจุดเด่นด้านผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชน ส่งผลให้สภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์โดยทั่วไปขาดการจัดการที่ดี เต็มไปด้วยเศษไม้และการวางไม้ไม่เป็นระเบียบ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เหมาะสมสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยว

3. ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมควรมีการจัดการข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การจัดการข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นเรื่องสำคัญที่ช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและมีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการข้อมูลสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การใช้เทคโนโลยีในการจัดเก็บข้อมูล ซึ่งวิธีนี้ชุมชนจะได้เป็นฐานข้อมูลออนไลน์ที่สะดวกต่อการใช้งาน สำหรับบ้านบากชุมควรมีการคัดเลือกข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เหมาะสมและน่าสนใจมาใช้ในการท่องเที่ยว อาทิ ข้อมูลเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ไม้ไผ่ที่นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายของไม้ไผ่ที่นำมา รวมถึงชนิดพันธุ์ปลาที่พบบริเวณบ้านปลา เป็นต้น ซึ่งวิธีการดังกล่าวชุมชนควรร่วมมือกับภาคีเครือข่ายและมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ นอกจากนี้มีการนำเสนอข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการบอกเล่าของปราชญ์ชุมชน มัคคุเทศก์น้อย ตลอดจนสื่อออนไลน์ของชุมชน

4. ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมควรมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านบากชุมเป็นที่รู้จักของคนนอกมากขึ้น ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนกำหนดขึ้นจากฐานทรัพยากร เช่น การนำเสนอวิถีการตัดไม้ไผ่ที่ กระทั่งนำมาผลิตเป็นสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ที่ไม่มีใครเหมือนและเป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในพื้นที่รอบเขื่อนสิรินธรที่ได้รับอนุญาตตัดไม้ไผ่เพื่อสร้างสินค้าและสร้างอาชีพมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ที่เข้ามาถ่ายทอดวิถีชีวิตของชุมชนหลายครั้ง

5. ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมควรมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยภาพรวมชุมชนยังมีส่วนร่วมกับคณะทำงานพัฒนาชุมชนเท่าที่ควร ส่วนใหญ่มุ่งทำเฟอร์นิเจอร์เพราะรายได้ดีกว่ามานั่งประชุมพัฒนาต่าง ๆ ดังนั้นแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน ที่พอจะสามารถดำเนินการได้ภายใต้ข้อจำกัดของชุมชน คือ นำมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนได้รับรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวก็เข้าใจและเห็นความสำคัญเช่นเดียวกัน เช่น กิจกรรมการปลูกต้นไม้ วิธีการทำประมงพื้นถิ่น และการเรียนรู้บ้านปลา เป็นต้น

6. ชมรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยว สืบเนื่องจากบ้านบากชุมชนมีจุดเด่นด้านการการผลิตเฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ในรูปแบบดั้งเดิม และชุมชนสามารถมั่นใจได้ว่าขายได้แน่นอน เพราะมีพ่อค้าจากภายนอกมารับซื้ออยู่เสมอ ซึ่งรูปแบบการทำเฟอร์นิเจอร์ดังกล่าวนี้กระตุ้นให้เกิดการใช้ทรัพยากรไม้ไผ่จำนวนมาก เพราะจำเป็นต้องใช้ไม้แผ่นใหญ่เพื่อทำเป็นโต๊ะ เก้าอี้ ชั้นวางของ เฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ เมื่อตัดแต่งส่วนปีกไม้ ส่วนที่แตก กลวง หรือไม่สวยงามออกไปแล้ว เศษไม้เหลือทิ้งก็มีจำนวนมากตามไปด้วย เศษไม้ที่เหลือส่วนใหญ่จะนำไปเผาถ่านซึ่งไม่คุ้มค่าและก่อให้เกิดมลภาวะ เพราะสามารถนำมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ขนาดเล็กเพิ่มมูลค่าได้มากมายหลายชนิด เช่นเดียวกับชี้อ้อยจำนวนมากที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการผลิต ถูกทิ้งไว้โดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้น การทำเฟอร์นิเจอร์รูปแบบดั้งเดิมไม่ใช่สิ่งผิด แต่อยู่ที่วิธีคิดและความเข้าใจว่าไม้ไผ่จะให้ผลิตเฟอร์นิเจอร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งที่ในความเป็นจริงทรัพยากรไม้ไผ่ที่มีจำกัดและไม่สามารถปลูกทดแทนได้ จึงเป็นปัญหากำลังคืบคลานมาอย่างช้า ๆ และอาจกลายเป็นจุดเชื่อมโยงสู่ปัญหาอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นรายได้ที่ลดลง ต้นทุนที่สูงขึ้น วิถีชีวิตที่ต้องเปลี่ยนไป ดังนั้นชุมชนควรตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็นำทรัพยากรดังกล่าว มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

ผลการศึกษาทั้ง 3 วัตถุประสงค์ข้างต้นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมชน เป็น 1 ใน 5 ด้าน ของเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ทั้งนี้หากชุมชนบ้านบากชุมชนหรือชุมชนท่องเที่ยวใดจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนและการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องพิจารณาข้อมูลให้ครบทุกด้าน รวมถึงควรกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการวางแผนการลงมือปฏิบัติ การติดตามและประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมชน อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีจุดเด่นแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ติดริมเขื่อนสิรินธร ทำให้มีวิวทิวทัศน์ที่งดงามสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้หลากหลาย เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งมีวิถีชีวิตการตัดไม้ไผ่เพื่อนำมาทำสินค้าจากไม้ชนิดต่าง ๆ ขณะที่การศึกษาของ (เมษะธาวิณ พลโยธี สุธาธิณี หนูเนียม และสุวิชาดา สุกุลวานิชเจริญ 2565) กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมของชุมชนไทดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลยว่ามีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่สามารถนำมาต่อยอดเพื่อให้นักกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและน่าสนใจ สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีธรรมชาติและระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ถูกตัดแปลงจากมนุษย์และไม่มีการรุกรานธรรมชาติเพื่อสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ชุมชนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุมควรมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็นำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ (ธนพล จันทรเรืองฤทธิ์, 2561) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ให้เป็นพื้นที่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการร้านค้า และผู้ที่อยู่อาศัยภายในชุมชน และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการศึกษาของ (ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ, 2556) ระบุว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น หน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์ สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป ขณะที่ผลการศึกษาของ (กานดา จินตามงคล, 2558) นำเสนอไม่ต่างกัน ระบุว่า แนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน คือการส่งเสริมให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการคิดร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้การบริหารและการพัฒนา มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ รวมทั้งมีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้เรื่องการค้างานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาและการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ บ้านบากชุมมีพื้นที่ติดกับเขื่อนสิรินธร มีน้ำและปลาในเขื่อนเป็นทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ กอปรกับการมีวิถีประมงพื้นบ้าน สามารถนำไปสู่การพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) โดยเน้นวัตถุดิบพื้นถิ่นได้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวควรกำหนดเป็นฤดูกาลท่องเที่ยวที่ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดกระทบต่อการขยายพันธุ์ของปลาในเขื่อน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชุมชนบ้านบากชุม

2.2 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2559). *คู่มือสำหรับฝึกอบรมชุมชนท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กานดา จินตามงคล. (2558). *การจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน*. ลำปาง: มหาวิทยาลัยเนชั่น.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2562). *เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ. (2556). *การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามัคคี: ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในตำบลสามัคคี*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ธนพล จันทรเรืองฤทธิ์. (2561). *แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนริมน้ำจันทบูร อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- พจนา สวนศรี วีระชัย วีระฉันทชาติ จรรย์วาท สุธรรมมา พงสวัสดิ์ ตันติเจริญกิจ สมภพ ยี่จอหอ และนุชนารถ สิงห์ภูติ. (2564). *การศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.). กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- เมษ์ธาวิน พลโยธี สุธาธิณี หนูเนียม และสุวิชาดา สุกุลานิชเจริญ. (2565). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนไต่ดำ บ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย*. *วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*. 18(1), (มกราคม-มิถุนายน), 1-25.
- สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี. (2565). *แผนพัฒนาจังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2566-2570 ฉบับทบทวน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. อุบลราชธานี: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2562). *เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สุภัทร ศรีจงแสง. (2561). *การพัฒนาสินค้าที่ระลึกทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบากชุม ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 9(2), (กรกฎาคม-ธันวาคม), 20-47.